

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janja Zupan

Etična načela džainizma

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Janja Zupan

Mentor:izr. prof. dr. Aleš Črnič

Etična načela džainizma

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

*»Violence alone is the gateway to the miserable state, it is also the ocean of sin;
it is itself a terrible hell and is surely the densest darkness.«*

(Jnanarava 8.19)

***

*Hvala družini ter prijateljem za vso spodbudo in podporo
med študijem in ob pisanju diplomskega dela.*

*Hvala mentorju za vzbujeno zanimanje in pridobljeno
znanje o religijskih tematikah.*

Etična načela džainizma

Džainizem je ena izmed največjih in najstarejših religij sveta, o njej pa zunaj Indije ni znano veliko. Tudi v Indiji, v primerjavi s celotno populacijo Indije, džainizmu sledi manjšina indijskega prebivalstva, ki znaša približno štiri milijone ljudi. Džainizem je religija, ki ne priznava obstoja božanstva, ki je ustvarilo svet, saj verjamejo, da je svet brez konca in začetka. Osrednji pojem džainizma je ahimsa ali nenasilje, zaradi česar je džainizem pogosto imenovan za religijo ali kulturo nenasilja. Doktrina o nenasilju temelji na racionalnih posledicah in ne čustvenem sočutju, na odgovornosti posameznika in ne na družbeni kolektivnosti do drugih. Motiv v džainizmu je osredotočen na posameznika in v celoti namenjen posameznikovi nenavezanosti na posvetne stvari. Kljub poudarku na posameznikovi osvoboditvi pa džainistična etika omogoča dosego cilja le z mislijo na druge. Džainizem je razvil red asketov, ki tavajoče prosjačijo in njihovo življenje predstavlja najbolj ekstremno obliko asketicizma. Na drugi strani so laični pripadniki džainizma znani po svoji ekonomski uspešnosti in ukvarjanju z bančništvom, saj jim je, podobno kot v protestantizmu, prepovedana nepotrebna potrošnja, tako presežek zaslužka darujejo oziroma nadalje investirajo.

Ključne besede: džainizem, ahimsa, asketizem, laiki, ekonomska uspešnost.

Ethic principles of Jainism

Jainism is one of the biggest and the oldest religions in the world. However, there is not much known about it outside India. Even in India in comparison to the whole population of India, Jainism is followed by a minority of Indian population, which is approximately four million people. Jainism is a religion, which does not acknowledge the existence of deity who created the world. They believe that the world has no beginning and ending. The central concept of Jainism is ahimsa or nonviolence, which is the reason why Jainism is frequently named as the religion or culture of nonviolence. The doctrine of nonviolence is based on rational consequences and not emotional compassion, on responsibility of an individual and it is completely intended for the individual's non-attachment on secular things. Even though the stress on the individual's liberation, jainistic ethics enables achievement of the goal only when thinking about others. Jainism was developed by the order of ascetics who wander around and beg; their life represents the most extreme form of asceticism. On the other hand, the laymen, the members of Jainism, are known for their economic successfulness and banking because (similar to Protestantism) unnecessary consumption is forbidden for them. Therefore, the surplus of their income is donated or invested further.

Key words: Jainism, ahimsa, asceticism, a layman, economic successfulness.

KAZALO

1	UVOD	6
2	ZNAČILNOSTI DŽAINIZMA	8
2.1	Dojemanje časa	9
2.2	Tirthankara (graditelj broda)	9
2.3	Mahavira	10
2.4	Koncept boga in njegovo čaščenje	11
2.5	Duša	12
2.6	Doktrina o karmi	14
2.7	Pot treh draguljev	16
3	ETIKA DŽAINISTOV	18
3.1	Ahimsa (nenasilje)	20
3.2	Etična načela laikov	21
3.3	Etična načela asketov	23
3.3.1	Sallekhana: postenje do smrti	24
3.4	Vsakdanje življenje	25
4	ZAKLJUČEK	27
5	LITERATURA	29

1 UVOD

V večini zahodnih religij je element, ki določa neko religijo, verovanje v boga ali bogove, tudi nekatere definicije so religijo opredeljevale s tem elementom. Klasični sociolog Durkheim (v Smrke 2000, 24) pa zavrne nadnaravno in bogove kot nujno določilnico religije, saj postavi naslednjo definicijo: »Religija je celovit sistem verovanj in praks, ki se nanašajo na objekte, ki so šteti za »svete« - kar pomeni razločeni od drugih in prepovedani – verovanj in praks, ki ljudi združujejo v eno moralno skupnost – cerkev«. Tako je delitev na sveto in profano bistvena značilnost religijskega mišljenja, saj obstajajo tudi religije brez verovanja v nadnaravno ali boga. Džainizem je ena izmed vzhodnoazijskih religij, ki se razlikuje od abrahamskih religij, saj ne razmišlja o začetku sveta, prepričani so, da je svet samoustvarjen in tako ne častijo nikakršno božansko bitje, ki naj bi ustvarilo svet.

Džainizem je ena izmed najmanjših glavnih svetovnih religij, predstavlja nadaljevanje avtohtone šramanske kulture, ki je stara vsaj toliko, kot so Vede. Čeprav je džainizem religija manjšine, ni religija določene rase, skupnosti ali kaste, v Indiji so pripadniki džainizma iz vseh kast, je zbirka načel, ki jo širijo džini. Kot že omenjeno, ni religija, ki bi bila dana od božanskega bitja, bitja, ki ni človeškega izvora, ali ki bi temeljila na sveti knjigi božanskega izvora. Je religija človeškega izvora, ki jo širi tisti, ki je dosegel vsevednost in samokontrolo s svojim lastnim trudom; džainizem je vsebina pridig tistih, ki so dosegli stanje džine (Sangave 2001a, 15). Džina je oseba, ki je dosegla neskončno znanje, podjarmila svoje strasti in se osvobodila vseh vrst navezanosti in nenaklonjenosti. V obdobju enega kroga časa se pojavi štiriindvajset učiteljev, graditeljev mosta ali tirthankara. Tirthankara aktivira tri dragulje: džainistični nauk prave vere, pravega znanja in pravega ravnanja ter je ustanovitelj skupnosti asketskih in laičnih pripadnikov, ki jih vodi kot duhovni učitelj čez ocean ponovnega rojstva (Dundas 2002, 20).

Albert Einstein je pripomnil, da je večna skrivnost sveta njegova razumljivost¹. Religije, tudi džainizem, temu pritrjujejo in ustvarjajo sistem mišljenja in delovanja, ki vodi do prave harmonije in blaženosti. Džainizem (tako kot večina religij) vsebuje

---

¹ The eternal mystery of the world is its comprehensibility (Albert Einstein 1949).

etiko, nauk in določila o moralnih ter nemoralnih dejanjih in idejo o retribuciji oziroma posledicah dejanj. Džainizem je razvil svojevrsten etični sistem, saj njegova celotna filozofija temelji na ahimsi – nenasilju do vseh živih bitij. Po džainističnem nauku je tudi z najmanjšo živo obliko potrebno ravnati z izjemno sočutno univerzalno ljubeznijo. Značilnost džainizma je panpsihizem, filozof Thomas Nagel (v Markič in Bregant 2007, 229) ga definira sledeče: »S panpsihizmom označujemo stališče, da imajo osnovni fizični gradniki univerzuma mentalne lastnosti, ne glede na to, ali so sestavni deli živih organizmov«. Torej ima na svetu dušo vse, kar obstaja: živali, rastline, kamenje, vodne kaplje in druge stvari. Džainistična svetost življenja in verovanje v panpsihizem tako nalagata menihu celo pometanje pred seboj, da med hojo ne bi ubil živega bitja (Eliade 1998, 59).

Diplomsko delo govori o džainizmu ter njegovem specifičnem etičnem sistemu, ki se je razvil med pripadniki. Uvodu diplomskega dela sledi jedro, ki je razdeljeno na dva sklopa. V prvem sklopu so predstavljene osnovne značilnosti džainistične religije, njihovo dojetje časa, koncept boga, dojetje duše, doktrino o karmi ter pot do osvoboditve, skratka elemente, ki so potrebni za nadaljnje razumevanje etičnega sistema. V drugem sklopu je predstavljena etika džainistov, na kratko so opisane glavne zaobljube s poudarkom na zaobljubi o nenasilju ali ahimsi. Sledijo etična načela laikov ter asketov, saj se prakticiranje med skupinama razlikuje, še posebej v strogosti. Pri asketih velja omeniti tudi prakso postenja do smrti, do katerega ima zahodna družba še posebej negativen odnos. Na koncu drugega sklopa se bom dotaknila še vsakdanjega življenja džainistev, ki ga vodi predvsem ahimsa. Sledil bo zaključek, kjer bom podala glavne ugotovitve. Skozi diplomsko delo me bo vodilo vprašanje: kako se razlikuje prakticiranje etičnih načel džainizma menihov in redovnic v primerjavi z laiki.

Za pisanje diplomskega dela sem kot osnovno metodo uporabila zbiranje virov (preko digitalne knjižnice, Osrednje družboslovne knjižnice J. Goričarja na Fakulteti za družbene vede in Mestne knjižnice Ljubljana). Viri, ki so uporabljeni v diplomskem delu, so predvsem tujega – angleškega izvora, saj se z raziskovanjem džainizma v Sloveniji ukvarja le malo akademikov. Zato bi na tem mestu opozorila na uporabljene izraze iz džainistične terminologije ter na njihove prevode v slovenski jezik, ki morda

ne izražajo točnega pojmovanja, kot je razumljeno v džainizmu. Za obravnavanje preučevane teme bom uporabila neempirične metode. Med te sodijo metoda analize in razlage primarnih in sekundarnih virov ter metode primerjalne analize.

2 ZNAČILNOSTI DŽAINIZMA

Džainizem je starodavna religija, ki izvira iz Indije ter ima mnoge podobnosti z hinduizmom in budizmom. Nastal je sočasno z budizmom kot heterodoksija v hindujskem okolju ter zavrača hindujsko tradicijo. Džainizem in budizem se tako ločita od svoje matične religije (Smrke 2000, 97). Džainizem je v primeru socialnih, etičnih, doktrinarnih in ritualnih vprašanj kontradiktoren hinduizmu, saj zavrne hinduistične bogove, žrtvene obrede ter kaste, a obdrži idejo o ahimsi, ki jo predružači ter zaostri (Smrke 2000, 78). Džainisti so razširjeni od Biharja do Gujarata in južne Indije ter se delijo na dve glavni ločini: švetambarci (oblečeni v belo), edina njihova lastnina je bela obleka, ki zakriva ledja, ter digambarci (oblečeni v zrak), ki hodijo naokoli goli, brez kakršnekoli lastnine, saj so premagali vse želje (Kendra 2003, 198).

Pripadniki džainizma zavračajo idejo o bogu, ki je ustvaril vesolje in je moralni razsodnik. Po njihovem prepričanju je vsak posameznik sam odgovoren za svoje veselje in trpljenje, saj ne obstaja nikakršen božji sodnik. Posameznik se sam odloči, ali bo hodil po poti, ki vodi v popolno svobodo ali ne (Long 2009, 2). Beseda Jina (džina) pomeni zmagovalec – tisti, ki je s svojim intenzivnim naporom osvojil posvetne strasti, kot so hrepenenje, sovraštvo, jeza, pohlep, ponos ter se tako osvobodil posvetnega bivanja, kroga rojstev in smrti. Džina je tako človek in ne nadnaravno bitje ali inkarnacija boga, je duhovni zmagovalec; dosegel je kevalajnano ali neskončno znanje in pridiga doktrino o mokši (osvoboditev). Džina ni ustanovitelj religije, ampak ponovno oživi tradicijo, ki je bila dana od predhodnikov za dobrobit in uspešnost generacij, tako je glasnik resnice in poti, ki so jo učili že pred njim. Zadnji džina je Mahavira. Nauk ni posredovan preko božanskega razodetja in ni razodet preko obsežne magične moči. Vsaka človeška duša pride do resnice individualno s pomočjo predhodnih nauk (Jaini 1998, 2–3; Sangave 2001a, 15). Džainistična doktrina vsebuje dvanajst knjig, imenovanih Anga in napisanih v jeziku

prakrit. Digambarci, ki so številčnejši, trdijo, da ni Mahavira tisti, ki je napisal Ange, in sledijo nauku, ki je zapisan v knjigah poznejših džainističnih voditeljev. Nauk je poznan tudi pod imenom sekundarni kanon. Sekundarni kanon določa prakticiranje revščine, čistosti, ponižnosti, resnicoljubnosti, samodiscipline, trpljenja, strpnosti, nedolžnosti, vzdržnosti in asketizma. Z osvojitvijo vseh želja posameznik izstopi iz samsare ali kroga ponovnih rojstev ter tako konča trpljenje (Kendra 2003, 198).

2.1 Dojemanje časa

Džainizem predpostavlja, da je vesolje brez začetka ali konca, je večno in trajno, kolo časa se neprestano vrti kot nihalo v polkrogih od naraščajoče do padajoče stopnje (Sangave 2001a, 18). Čas je razdeljen na dva dela: 1) utsarpini kala ali naraščajoči del kroga, katerega značilnosti so napredek in razvoj znanja, starosti ter sreče in 2) avasarpini kala ali padajoči del kroga časa. Zanj je značilen odklon, upad in poslabšanje v znanju ter starosti. Vsak izmed polkrogov je razdeljen na šest delov, imenovanih kala ali obdobja starosti. Naraščajoči polkrog se začne z duhsama-duhsama (najbolj nesrečen), sledijo duhsama (nesrečen), duhsama-susama (beda, pomešana s srečo), susama-duhsama (sreča, pomešana z bedo), susana (srečen) in susana-susana (najbolj srečen), padajoči polkrog pa se začne z obratnim vrstnim redom, z najbolj srečnim delom (Tukol 1980, 81). Prvi del vsakega kroga je najdaljši in zadnji del najkrajši. Življenje v prvem, drugem in tretjem obdobju starosti je znano kot življenje bhoga-bhumi (naravno, srečno, veselo življenje brez zakona in družbe), življenje v preostalih treh obdobjih starosti pa je življenje karma-bhumi (življenje, ki temelji na individualnem in kolektivnem trudu) (Sangave 2001a, 18). V vsakem krogu časa se pojavi 24 tirthankar. Sedaj je obdobje padajočega polkroga časa, živimo v petem obdobju starosti, ki se je začelo nekaj let po doseženi nirvani tirthankare Mahavira (nirvano je dosegel leta 527 pred našim štetjem).

2.2 Tirthankara (graditelj broda)

Džina je imenovan tudi Kevali-Jina, kar se nanaša na to, da je dosegel kevala-jnana ali neskončno znanje. Kevali-Jina se delijo na samanya-kevali in tirthankara-kevali. Samanya-kevali se osredotočajo in skrbijo le za lastno odrešenje, tirthankara-kevali pa potem, ko dosežejo neskončno znanje, niso osredotočeni le na svoje odrešenje,

ampak poskušajo pokazati pot do osvoboditve vsem (Sangave 2001a, 16). Tirthankara-kevali ali tirthankare so graditelji broda (tirtha), ki vodi človeška bitja čez ocean obstoja (samsare; kroga rojstva, smrti in ponovnega rojstva). Tirthankare so tako osebnosti, ki z učenjem poti do osvoboditve drugim omogočajo, da dosežejo osvoboditev iz kroga ponovnega rojstva ter smrti (Long 2009, 29). Džainistična tradicija uči o 24 tirthankarih ali velikih voditeljih preteklega časa, 24 tirthankarih sedanjega časa in 24 tirthankarih prihodnjega časa. Tradicija tirthankar sedanjega časa se začne z Rsabho in konča z Mahaviro, štiriindvajsetim tirthankarom. Mahavira je štet za ustanovitelja džainistične religije (Sangave 2001a, 17). Vzorec življenjskih poti vseh tirthankar je v svojem bistvu identičen. Vedno so rojeni v družino, ki pripada vojaškemu razredu, njihova usoda je postati duhovni učitelj in oznanjati džainistični nauk. Po obveznem obdobju prakticiranja fizične in duševne askeze olajšani svoje unikatno močne fizične strukture ter nešteti ponovni rojstev dosežejo razsvetljenje, ki ga džainisti razumejo kot popolno vsevednost. Po obdobju pridiganja in učenja nauka umrejo v meditaciji. Njihove duše, osvobojene telesa, potujejo na vrh vesolja, kjer bivajo v stanju blaženosti in čiste zavesti z drugimi osvobojenimi dušami (Dundas 2002, 20). Tirthankare se med seboj razlikujejo po fizični dimenziji in dolžini življenja. Na začetku obdobja padajočega kroga časa so masivni in živijo neizračunljivo obdobje časa. Proti koncu obdobja se intervali med tirthankarami zmanjšujejo, prav tako njihova velikost in čas življenja. Triindvajseti tirthankara Parsvanatha je živel sto let, obdobje med njim in njegovim naslednikom Mahaviro pa je trajalo le 250 let (Dundas 2002, 21).

2.3 Mahavira

Mahavira, štiriindvajseti tirthankara trenutnega kroga, ni ustanovitelj džainizma, ampak je zadnji izmed niza tirthankar, ki pridigajo džainistični nauk. Paul Dundas (2002, 19) osebnost Mahavire razlaga kot enega izmed učiteljev v verigi učiteljev, ki so učili enako resnico na podobne načine ter ga je potrebno razumeti kot del večje celote univerzalne zgodovine. Po zaporednih ponovnih rojstvih (tudi kot peklenko bitje in lev) je Mahavira zaključil predzadnje ponovno rojstvo v enih izmed nebes, kjer mu je bilo napovedano ponovno rojstvo kot štiriindvajseti tirthankara. Zadnji tirthankara je sestopil na zemljo in se sprva utelesil v maternici Devanande, žene

brahmana, toda bogovi so prenesli zarodek v magadhsko princeso, tako ga je rodila Trisala, žena kralja Siddharthe, njegovo rojstno ime pa je Vardhamana (Eliade 1996, 58). Ob rojstvu naj bi bil obdarjen z matijnana (zaznavnim znanjem), srutajnana (znanje o posvečeni vedi) in manah-paryayajnaana (jasnovidnost). Tako je bil rojen z vsemi intelektualnimi in duhovnimi darovi, ki označujejo velike duhovne učitelje (Tukol 1980, 41). Vzgajan je bil kot princ, se poročil s princeso Yasodo, ki mu je rodila hčerko, ob tridesetem rojstnem dnevu pa oznanil, da bo postal beraški asket. Mahavira je dvanajst let in pol taval po regiji reke Ganges, bil žrtev fizičnih napadov, se postil, meditiral, si z rokami populil lase ter, v znak askeze, hodil brez oblačil. Zaradi njegovega herojskega življenja je dobil pridevek veliki heroj (mahavira) in v skladu s tradicijo graditeljev mostu doživel razsvetljenje (Dundas 2002, 22). Postal je zmagovalec (džina) in dosegel stanje popolnega, neoviranega ter jasnega spoznanja in uvida (kevala). Tako je postal popolna duša (kevalin), dosegel vsevednost ter se osvobodil posvetnih strasti (karme), ki so ga vezale na krog rojstev, smrti ter ponovnih rojstev (Langley 1991, 212). Spreobrn timer enajst brahmanov, ki so postali "vodje čete" (ganadhara), vodje asketskega reda in osnova skupnosti. Mahavira je umrl star 72 let v mestu Pava zaradi prostovoljn timer stradanja (Dundas 2002, 22).

2.4 Koncept boga in njegovo čaščenje

Najbolj razširjen koncept boga je ideja o bogu kot višjem bitju, ki je ustvarilo svet in mu vlada. Nadzoruje usode vseh živih bitij, jih nagrajuje ali kaznuje glede na število grehov, ki jih je zagrešil posameznik. Džainisti ne verujejo v osebnega boga, avtoriteto Ved in v obstoj življenja izven. Avtoritete Ved ne sprejemajo, ker tirthankare učijo v nasprotju z rituali, žrtvovanji in obstoju številnih bogov, ki so opisani v Vedah. Sprejemajo pa ponovno rojstvo in obstoj življenja po smrti (Tukol 1980, 61). Po džainističnem prepričanju v krogu rojstev in smrti ni prostora za boga kot ustvarjalca sveta. Celoten svet, sestavljen iz občutljivih in neobčutljivih delov, je voden s strani zakonov narave. Ne obstaja bog, ki bi bil večer in bi sodil človeškim bitjem. Užitek in bolečina, ki ju doživljajo živa bitja, sta odvisna od materialnih sledi, ki jih povzročajo s svojimi dejanji (koncept karme) (Shah 1998, 35). Radhakrishnan (v Bhargava 1986, 25) je mnenja, da je bog najvišja, najplemenitejša in najpopolnejša manifestacija moči, ki skrita leži v duši posameznika. Izraz, ki se v

džainizmu uporablja za opis posameznika v njegovem najčistejšem, brezpogojnem in karmično osvobojenem stanju, se imenuje paramatman (najvišji jaz). Osvobojene duše so dosegle svoje zaključno stanje z osvoboditvijo paramatmana. Džainizem tako sprejema obstoj božanskega načela, paramatmana, pogosto naslovljenega tudi kot boga ter potencialno obstoječega v vseh živih bitjih (Dundas 2002, 110). Osvobojene človeške duše posedujejo neskončno znanje, moč, dožemanje in blaženost (Bhargava 1968, 26).

Bog, kot verujejo džainisti, je popolnoma osvobojen navezanosti in želja, ter tako ni ne zadovoljen in ne nezadovoljen. Kaj je potem smisel njegovega čaščenja? Kot verujejo džainisti, čaščenje boga ni namenjeno njegovi zadovoljitvi, ampak očiščenju posameznikovega jaza. Posameznik naj bi častil boga, da bi očistil svojo dušo navezanosti in mržnje, ki sta vzrok vseh nesrečnosti. Preko čaščenja boga in razmišljanja o njem občutek nenavezanosti v posamezniku narašča, posameznik postopoma napreduje in navsezadnje postane nenavezan. Neprestana in bližnja družba boga (priklicati ga v spomin, razmišljanje o njem, čaščenje) ima na posameznika očiščevalen vpliv. S postavitvijo boga kot objekta čaščenja in meditacije bhakta doseže notranjo čistočo (Shah 1998, 36). Koncept boga v džainistični filozofiji je božanskost v posamezniku. Posameznik lahko doseže božanskost in popolnost s stalno vero, pravim dožemanjem, popolnim znanjem in čistim značajem. Posameznik je namreč popolnoma neodvisen in nič ne posreduje med njegovimi dejanji in posledicami (Tukol 1980, 65).

2.5 Duša

Džainisti delijo vesolje v dve neodvisni kategoriji, ki sta večni, nista ustvarjeni in bivata v sožitju. Duša, živa kategorija (jiva, tudi atman), in ne-duša, neživa kategorija (ajiva), zadnja vključuje lastnosti, kot so tok časa in prostora (Chapple 2001, 210). Duša ni ne telo, ne mišljenje in ne čuti. Duša je večna, tako je osvobojena trpljenja in greha, toda zaradi bivanja v telesu, povezanosti z mišljenjem in čuti duša misli, deluje in doživlja. Duša se nenehno seli iz telesa v drugo telo, skozi krog smrti in rojevanja, njena pot se konča le, če doseže razsvetljenje (Tukol 1980, 87). Osnovna značilnost duše je zavest. Duša poseduje štiri prane: bala ali moč, indriya ali čuti, ayu ali življenje in ana-prana ali dih/dihanje. Moč se deli na moč telesa, govorjenja in

mišljenja. Čutov je pet: vid, sluh, tip, okus ter voh. Te značilnosti označujejo živa bitja ter so manifestacije zavesti (Tukol 1980, 90). Džainisti verjamejo, da vsako telo poseduje različno dušo. V enem telesu lahko biva več kot le ena duša, toda ena duša lahko biva le v enem telesu in ne v več različnih (Mehta 1954, 60).

Duše se delijo na:

- a) samsarin (posvetne) ali baddha (duše v suženjstvu) in
- b) siddha (osvobojene) ali mukta (duše, ki so svobodne).

Posvetne duše posedujejo karmo, medtem ko so osvobojene duše popolnoma čiste in osvobojene vsega materialnega. Posvetne duše so tiste, ki so utelešene in so še vedno del kroga rojstev in smrti, medtem ko osvobojene duše bivajo brez utelešenja v stanju popolnosti na vrhu vesolja. Dosegle so nirvano ali mukti, popolno osvoboditev, v popolnem stanju posedujejo štiri attribute, znane kot anata-chatustaya (neskončni kvartarji). Ti so ananta-darsana (neskončno zaznavanje), ananta-jnana (neskončno znanje), ananta-virya (neskončna moč) in anata-sukha (neskončna blaženost) (Sangave 2001a, 31).

Posvetne duše se nadalje delijo na samanasaka (tiste, ki imajo mišljenje; lahko razlikujejo med pravilnim in napačnim ravnanjem) in amanaska (tiste, ki nimajo mišljenja). Delijo se tudi na sthavara (nemobilne ali enočuteče; imajo samo čut dotika) in trasa (mobilne; imajo telo z več kot le enim čutom). V skupino enočutečih duš spadajo vse štiri prvine (zemlja, voda, ogenj in zrak) ter rastlinstvo. Obstajajo štiri ravni mobilnih duš:

- dvi-indriya jivas so duše, ki imajo čut tipa in okusa (črv, školjke, polži),
- tri-indriya jivas so duše, ki imajo čut tipa, okusa in voha (mravlje, večče in stenice),
- chatur-indriya jivas so duše, ki imajo čut tipa, okusa, voha in vida (metulji, ose in kobilice) in
- pancha-indriya jivas so duše, ki imajo vseh pet čutov: tip, okus, voh, vid in sluh (višje razvite živali in ljudje).

Stopnje mobilnih duš se delijo tudi glede na mesto, kjer so rojene ali njihovo stanje obstoja: peklerska oblika, človeška oblika, nebeška oblika in nižje človeška oblika. V katero obliko bo rojena posvetna duša, je odvisno od njenih napak in vrednot. Po džainističnem nauku je za popolno osvoboditev potrebna človeška oblika (Chapple 2001, 209; Tukol 1980, 98–101).

2.6 Doktrina o karmi

Iz karme izvira ideja o ponovnem rojstvu ali ideja o reinkarnaciji. Po zakonu karme »/I/ma vsaka dejavnost - misel, beseda ali dejanje – učinek, ki je nato vzrok drugega dejanja. /.../ /S/tanje duše v danem trenutku je posledica karme, ki se je nabrala skozi neskončna obdobja.« (Langley 1991, 216). Ideja karme ni enostavna, tudi v indijski verski filozofiji jo razlagajo na različne načine. V zahodnem svetu je ideja karme poenostavljena in razumljena kot usoda ter vzročnost (Tokarev 1974, 217). V džainizmu je karma materialna snov, ki proizvaja univerzalni zakon vzroka in posledice, materialni delci se držijo duše, hkrati pa omogočajo pot do njene osvoboditve (Long 2009, 93).

Doktrina o karmi je izjemnega pomena zaradi njenega zagotavljanja racionalne in zadovoljive razlage navidezno nerazložljivih pojavov rojstva in smrti, sreče in trpljenja, neenakosti v duševnih in fizičnih dosežkih ter obstoja različnih vrst živih bitij (Tukol 1980, 107). Karma pomeni obliko stvari ali pudgalo. Za njo je značilno, da je mrtva in brez življenja, ni je možno razumeti ali razbrati s čuti, vedno je prisotna in prežema celoten prostor ter ozračje. Vsak pojav v vesolju je manifestacija karmične energije.

Osnovna struktura karme v džainizmu je razmeroma enostavna. Karma je razdeljena v osem kategorij, ki so razdeljene v dve skupini po štiri: škodljiva karma (ghatiya) in neškodljiva karma (aghatiya) (Dundas 2002, 99). V prvo skupino spadajo tiste karme, ki imajo neposreden negativen vpliv na kvaliteto duše – uničijo manifestacije bistvenih lastnosti duše, te so: jnanavaraniya, darsanavaraniya, mohaniya in antaraya. V drugi skupini so karme, ki so večinoma osredotočene na okolje, okolico in telo: vedaniya, ayuh, nama in gotra. Jnanavaraniya je karma, ki zakrije pravo znanje duše in tako omogoča različne stopnje znanja. Na eni stopnji ovira delovanje

razuma in čutov, na drugi pa delovanje duševnih sposobnosti duše, tudi možnost razsvetljenja. Darsanavaraniya je karma, ki zakrije zaznavanje čutov in različnih znanj, ki so posledica zaznavanja čutov. Mohaniya je varljiva karma, ki izkrivlja pravi odnos duše v zvezi z ravnanjem in vero, vodi do nepravilnih pogledov in nezmožnosti do življenja po džainističnih načelih. Antaraya je zaviralna karma – zavira prirojeno energijo duše, s tem preprečuje dobro ali slabo dejanje, kadar je želja po njem. Vedaniya je karma občutkov in določa, ali so izkušnje duše prijetne ali neprijetne. Ayuh je življenjska karma, saj določa dolžino posameznikovega življenja, le-ta mora biti v skladu z vrsto, ki ji posameznik pripada. Nama karma določa, kakšno bo ponovno rojstvo, določa osebnost posameznika ter vse v povezavi s telesom. Gotra karma, imenovana tudi družinska karma, določa nacionalnost, kasto, družino ter socialni status posameznika (Sangave 2001a, 41–2; Dundas 2002, 99–100).

Karmična snov je prilepljena na dušo preko naraščanja strasti znotraj duše. Po džainističnem nauku obstajata dve temeljni strasti, privlačnost (raga) in mržnja (dvesa). Strast je oblika skazitve strukture duše, ki je sicer vsevedna in blažena. Strasti naraščajo glede na izkušnje, ki so posledica že prej vdela karmične snovi v dušo skozi proces privlačnosti strasti. Karmični delci skozi različne izkušnje povzročajo učinke, tako izvabijo več strasti in več delcev privlačijo, kar vodi v več izkušenj itd. Proces se nadaljuje, dokler se duša ne očisti karmične snovi in tako doseže čisto znanje in blaženost. Različni tipi strasti privlačijo različne tipe karmične snovi in različni tipi karmične snovi povzročajo različne tipe izkušenj. Džainisti se osredotočajo na obvladovanje nadzora nad strastmi, saj tako zmanjšajo dotok karmične snovi na najnižjo raven. Sistem karme ni določujoč, saj vsebuje svobodno voljo v tem, kako se bo posameznik odzval na trenutno izkušnjo. Element svobodne volje je tisti, ki omogoča, da se posameznik osvobodi karme. Znanje o delovanju karme posamezniku omogoča, da nadzoruje svoje strasti v smeri najbolj zelenih rezultatov – osvoboditve karmične določitve in dosega mokše (Long 2009, 93).

Karmični delci so pogosto enačeni z analogijo o semenu (bija). Tako kot seme pade v zemljo, se tudi karmični delci vdela v dušo, tako kot seme tudi karmični delci rodijo plodove (phala) v obliki izkušenj in tako kot pri semenu je čas ter določen način, v katerem karma rodi plodove, odvisen od mnogih dejavnikov. Različni tipi karme

proizvajajo različne plodove na različne načine in v različnih časih. Tako kot je vzgoja semena odvisna od dejavnikov okolja, je tudi plod karme odvisen od okolja, v katerem je duša. Funkcija džainističnega asketizma je ustvarjanje okolja, ki je negostoljubno do karmičnih plodov in ki lahko vodi do uničenja karme. Ena dimenzija asketizma vključuje očiščenje in odvajanje duše, njeno osvobajanje iz že vdelenih karmičnih delcev, saj le-ti zakrivajo njeno pravo naravo. Druga dimenzija asketizma z nadzorom nad strastmi preprečuje nadaljnji dotok karmičnih delcev. Preprečevanje poteka s pomočjo meditacije, prakticiranjem samayike ali ravnodušja do veselja in žalosti (Long 2009, 95).

Cilj džainizma kot duhovnega prakticiranja je odstranitev karmičnih delcev, ki zakrivajo pravo naravo duše ter tako povzročajo njeno vpetost v krog rojstev, smrti in ponovnega rojstva v materialnem svetu ter preprečitev nadaljnjega dotoka teh delcev. Rezultat uspešne odstranitve karmičnih delcev iz duše ter preprečevanja nadaljnjega dotoka karmičnih delcev je mokša ali osvoboditev iz ponovnega rojstva.

Krause (v Sangave 2001a, 44) je mnenja, da po džainističnem nauku karma ne pomeni ustrahovanja pripadnikov ali njihovo hiranje v nezdravi, pomehkuženi usodi, kot mnogi menijo o orientalskih religijah. Nasprotno, džainizem usposablja posameznika, da postane junak na lastnem bojišču.

2.7 Pot treh draguljev

Materialne stvari so podrejene duhovnim, ki so višje. Duša se dvigne do osvobojenega bivanja, do vrha veselja, če se osvobodi teže, ki jo pritiska k tlom. Pot k nirvani poteka po poti treh draguljev, ki zajemajo pravo znanje, pravo vero in pravo ravnanje. Da tvorijo pot do osvoboditve, morajo biti ti trije dragulji prisotni skupaj, saj so vsi enako pomembni (Langley 1991, 217). Prava vera je resnično in trdno prepričanje v sedem načel ali tattvas džainizma. Prava vera je sestavljena iz vere v prave spise, vere v načela in vere v boga. Kot že omenjeno, je bog po džainističnem prepričanju čista in popolna duša, vsevedna z neskončnim znanjem in blaženostjo. Prava vera naj bi poleg tega vsebovala osem bistvenih sestavin (angas), a bila osvobodjena vraževernih prepričanj (mudhatas) v lažne bogove, lažne askete ter

njihove nauke, v lažno vero o svetosti določenih rek, gor in osvobojena različnih vrst ponosa (mada). Posameznik naj bi sledil osmim sestavinam prave vere:

- posameznik naj bo osvobojen dvoma o resničnosti ali veljavnosti načel džainizma,
- posameznik naj ne bo naklonjen posvetnim užitek, saj je vse minljivo,
- posameznik ne sme imeti prezirljivega odnosa do telesa, misleč, da je poln nečistosti, ampak mora upoštevati dejstvo, da ga je možno očistiti s tremi dragulji prave vere, pravega spoznanja in pravega ravnanja,
- posameznik se ne sme nagibati k nepravi poti ter ne sme biti prezirljiv ali vraževeren,
- posameznik mora ohraniti duhovno odličnost in zaščititi ugled vere, ko se ta sooča s tveganjem in omadeževanjem,
- posameznik naj pomaga tistim, ki so zašli s prave poti s pridiganjem verskih resnic,
- posameznik mora pokazati naklonjenost sovernikom ter z vljudnostjo in skrbnostjo za njihovo udobje pokazati spoštovanje in predanost posameznikom, ki so duhovno napredovali in
- posameznik si mora prizadevati za prikazovanje in širjenje džainističnih načel in spisov; s pomočjo religijskih organizacij naj posameznik poskuša utemeljiti pravo vero in osvoboditi ljudi napačnih prepričanj in praks.

Čeprav sta prava vera in pravo znanje sočasna, je med njima odnos vzroka in posledice; pravo znanje je posledica in prava vera je vzrok. Pravo znanje je razumevanje dejanske narave duše in neduše, ki je osvobojeno dvoma, perversnosti in nedoločenosti. Znanje je popolno, kadar ne trpi zaradi napačnega prepričanja, ta namreč popači tako razumevanje kot tudi odnos. Džainisti priznavajo pet vrst znanja: čutno znanje, knjižno znanje, jasnovidno znanje, duševno znanje in popolno znanje ali vsevednost. Pravo znanje je možno doseči s predanim branjem spisov, razumevanjem njihovega pravega pomena, pravim vedenjem in odprtim duhom. Pravo ravnanje je tretji dragulj, ki je pomemben za osvoboditev. Pravo ravnanje vključuje pravila discipline, ki zadrži vse nepravilnosti misli, govora in telesa, oslabi in uniči strastne dejavnosti ter vodi do nenavezanosti in čistosti. Asketi prakticirajo

sakala-charita, ki je popolno ali nekvalificirano ravnanje ter vključuje prakticanje vseh pravil z odločnostjo in višjo stopnjo duhovne občutljivosti; medtem ko je za laike predvidena vikala-charita, nepopolno ali kvalificirano ravnanje, kar pomeni sledenje pravilom z največjo možnostjo skrbnosti, strogosti in čistosti (Tukol 1980, 182-94; Sangave 2001a, 54–61).

3 ETIKA DŽAINISTOV

Džainistična etična načela so naravna posledica racionalnega pristopa, ki temelji na temeljnih načelih džainizma. Pri etičnih načelih ne gre za sistem zakonov ali zapovedi, določenih s strani višje avtoritete. Od džainistov se pričakuje, da preučujejo spise in razumejo pojme razumnega dojetanja, razumnega znanja ter razumnega ravnanja. Razmišljati morajo o svojih izkušnjah in se zavedati, da lahko strasti, kot so ponos, jeza, pohlep ter prevara, pomembno vplivajo na njihovo življenje. Če posameznik sprejema uspeh in neuspeh, veselje in bolečino, zdravje in bolečino, združitev in ločitev, zmago in poraz kot del posvetnega obstoja, potem ima blage strasti. Vse to vodi posameznika v zadovoljstvo in duševni mir. Tako lahko posameznik preoblikuje neprijetne občutke, ki proizvajajo karmo, v prijetne občutke, ki proizvajajo karmo. Po drugi strani pa posameznik, ki je razburjen, nezadovoljen, jezen, egoističen, pohlepen ali maščevalen nima duševnega miru in lahko preoblikuje prijetne občutke, ki proizvajajo karmo, v neprijetne občutke, ki proizvajajo karmo. Posamezniki si prizadevajo za resnično srečo in duševni mir ter se zavedajo, da izhajata iz zadovoljstva in ravnodušnosti. Jeza, maščevanje in nasilje poganjata krog nasilja. Džainizem spodbuja kulturo nenasilja, kjer posameznikove misli in dejanja izvirajo iz razumskega uma in čistega srca brez sebičnosti, pohlepa, ponosa, straha in spletk. Kultura nenasilja je proces, skozi katerega posameznik izboljša in izpopolni svoje življenje s pomočjo nenasilja.

Pripadniki džainizma so razdeljeni v štiri skupine: sadhus ali munis so moški asketi, sadhvis ali aryikas so asketinje, sravakas so moški laiki in sravikas so laikinje. Po džainističnem nauku spoštujejo etična načela, ki se v prakticanju razlikujejo glede na strogost. V osnovi so džainistična etična načela sestavljena iz pet zaobljub: ahimsa (nenasilje), satya (resnicoljubnosti), asthaya (odpoved kraji), brahmacharya (čistost

telesa in misli) in aparigraha (nenavezanost na posvetne dobrine in njihovo omejevanje). Laiki prakticirajo zaobljube delno in jih imenujejo anuvrate ali majhne zaobljube, medtem ko jih asketi prakticirajo v celoti, imenujejo se mahavrate ali velike zaobljube. Za laike te zaobljube predpisujejo pričakovano obnašanje: vegetarijansko dieto, poštenost, zvestobo v zakonu in prispevke religioznim posameznikom (asketom) ter džainističnim organizacijam. Džainisti se ne smejo ukvarjati z določenimi dejavnostmi, kot je proizvodnja in prodaja orožja ali mesa. Asketi se zaobljub držijo mnogo bolj strogo. Tem je prepovedano pripravljanje hrane, zaradi možne povzročene škode v pripravi in kuhi zrn ter zelenjave. Hrano dobivajo od laikov, v majhnih količinah od različnih družin, v želji po čim manjšem bremenu za družino. Družine si s prispevki očistijo svojo karmo, asketi pa si tako zagotovijo čistost. V znak resnicoljubnosti asketi nenehno priznavajo svoje pomanjkljivosti ter prosijo za odpuščanje celo za najmanjše prekrške. Za askete je dotik med spoloma strogo prepovedan. Čevljev ne posedujejo, oblačil pa le minimalno. Ko zaprisežejo končnim zaobljubam, se odpovedo kakršnikoli obliki prevoza, tudi kolesu. Redno si odstranjujejo lase, da tako odvrtačo uši, tuširajo se le redko in še takrat s skromnimi količinami vode ali pa sploh ne uporabljajo vode. V tradiciji digambarcev se najbolj napredni menihi odpovedo vsem oblačilom in hodijo goli. Tako se izognejo škodi, ki bi jo lahko povzročili ujetim žuželkam v njihovi obleki, ter škodi, ki je povzročena bombažu, ki se tke za obleko. Ne vzamejo ničesar iz okolja, da bi se oblekli, ne sramujejo se svojih spolnih organov in ne posedujejo niti posode za hrano, ampak jemljejo hrano neposredno v svoje roke. Vse to vodi beraškega meniha bližje k očiščeni duši, nenavezanosti karme na dušo in povzroča večjo energijo, zavest ter blaženost (Sangave 2001a, 64; Chapple 2011, 4).

Sangave (2001b) navaja štiri kreposti, ki temeljijo na spoštovanju zaobljub ter o katerih naj bi meditiral posameznik:

- maitri ali prijateljstvo z vsemi živimi bitji,
- pramoda ali užitek ob bitjih, ki so bližje osvoboditvi,
- karuna ali sočutje do prizadetih bitij in
- madhyastha ali strpnost in brezbržnost do tistih, ki so nevljudni, grobi ali se neprimerno obnašajo.

3.1 Ahimsa (nenasilje)

Ahimsa je nasprotje nasilja (himsa). Džainistični spisi jasno definirajo, kaj je nasilje. Bothra (v Jain in Jansma 2006, 50) navaja, kako je nasilje dojeta v džainističnem spisu Acharanga Sutra: nasilje je velika ovira za duhovno prebujanje, in nekdo, ki škoduje živim bitjem, ne bo dosegel osvoboditve; škodovanje drugim živim bitjem je vedno škodljivo in poškoduje tudi posameznika, saj je glavni razlog, ki vodi v nedoseganje osvoboditve. Nadalje je v spisu Jnanarnava navedeno: če je posameznik navajen škodovati, potem so vse njegove vrline, nesebičnost, veličina, velikodušnost, nepoželjivost in pokora ničvredne.

Ahimsa je razumljena kot nenasilje, vendar ne gre le za vzdržnost pred dejanskimi telesnimi poškodbami. Ahimsa je odsotnost celo želje škodovati kateremukoli živemu bitju v mislih, besedah ali dejanjih. Ahimsa izhaja iz karmične doktrine, saj so strasti, ki najbolj privlačijo najslabše karmične delce (ti vodijo do najhujšega trpljenja), povezane z nasiljem. Prakticiranje ahimse pomeni, da posameznik ne želi poškodovati živega bitja namenoma (to povzroča najhujše karmične posledice) ali nehote zaradi neprevidnosti drugega. Ahimsa je moč in oblast, ki raste z vajo, samonadzorom in zadržanostjo (Long 2009, 97).

Kot navaja Acarya Mahaprajna (v Sethia 2004, 4), je predpogoj za prakticiranje ahimse znanje o obstoječih oblikah življenja. Kot že omenjeno, džainistični nauki govorijo o šestih glavnih skupinah oblik življenja: zemlja, voda, ogenj, veter, rastlinstvo ter bitja z dvema ali več čuti. Tako je ahimsa možna le s poznavanjem vseh življenjskih oblik in z razumevanjem, da so vsa živa bitja – ne glede na obliko življenja – enakovredna ter izkusijo bolečino in veselje. Razumevanje enakovrednosti vseh živih bitij je jedro prakticiranja ahimse. V spisu Acharanga Sutra je posebno poudarjeno, da je potrebno izkazati spoštovanje ter zaščititi tudi rastlinstvo (drevesa in rastline), saj so prav tako živa bitja. Pripadnik džainizma se izogiba uporabi različnih vrst zelenjave, kolikor je le možno, saj verjame v življenje rastlin in delov zemlje, vode, zraka in ognja (Chapple 2006, 7).

Ahimsa je univerzalni zakon, racionalno načelo, namenjeno urejanju dejanj posameznika. Je kategorični imperativ, kot ga opisuje Kant (1993, 33): »Deluj tako,

da lahko velja maksima tvoje volje vselej hkrati kot načelo obče zakonodaje.« Moralni zakon namreč ni odvisen od osebnosti ali občutkov, utemeljen je v umu ter zaradi njega posameznik ve, kako mora delovati v določeni situaciji. Posameznik vedno deluje v odnosu do drugih in v tem odnosu ne sme biti brezbrizen. Vsako dejanje naj bo omejeno s spoštovanjem drugega; drugi ne sme nikoli biti le sredstvo za doseg cilja, temveč mora drugi biti cilj. Namreč: »Moralni zakon je svet (nedotakljiv). Človek je sicer dovolj nesvet, vendar pa mu mora biti sveto človeštvo v njegovi osebi.« (Kant 1993, 86).

Džainizem predpisuje pravila obnašanja za askete kot tudi za laike, asketi spoštujejo muni-dharmo, laiki pa sraavaka-dharmo. Nekatere zaobljube in strogosti so skupne vsem, a jih asketi prakticirajo z večjo natančnostjo in skrbnostjo, saj morajo laiki skrbeti za družino in se prilagoditi obstoječim družbenim in političnim razmeram. Edini cilj asketov je osvoboditev, zato opustijo materialne stvari, ki bi jih na poti ovirale in tako lahko zaobljube prakticirajo popolnoma.

3.2 Etična načela laikov

Življenje laika poteka v skladu z dvanajstimi zaobljubami, prva se imenuje anuvrate. Zaobljuba ahimse laika zavezuje k neškodovanju živim bitjem. Laik tako ne sme imeti želje, namere ali dejanja, ki bi škodovalo kateremu koli živemu bitju, ampak poskuša živa bitja zaščititi. Prav tako ne sme delovati brezglavo v jezi, zaradi katere bi pretepel živa bitja. Laik tudi ne sme spregledati živali ali človeka ter jim ne sme odrekati hrane. V skladu s satyo se mora izogibati različnim tipom laži, še posebno v poslovnem okolju, asteya pa ga zavezuje k odpovedi kraji, plačevanju davkov in poštenim poslovnim poslom. Brahmacyarya vključuje zapoved o spolnih odnosih in izogibanju nespodobnim kretnjam, aparigraha pa odpoved navezanosti na posameznikovo premoženje in omejevanje različnih vrst premoženja (Cort 2001, 27–8).

Dopolnilne zaobljube džainiste zavezujejo k:

- omejevanju potovanja, saj posameznik tako omeji področje, kjer lahko stori greh ter s tem zmanjša možnost za greh,

- omejevanju uporabe nekaterih stvari, s čimer poskuša posameznik preprečiti tatvine, pohlepnost, laž,
- zatiranju slabega govoričenja o drugih, odpovedi ubijanja, posedovanja orožja,
- preživljanju vsaj osemindeset minut na dan v neprekinjenemu premišljevanju; posameznik nima slabih misli o nikomer, je pomirjen s svetom in razmišlja o višinah, ki jih lahko doseže duša,
- podpiranju asketske skupnosti z darovanjem predmetov, ki jih lahko sprejmejo in
- določitvi enega posebnega dne, ko posameznik resneje izpolnjuje zaobljubo omejenega potovanja ter zaobljubo premišljevanja in
- življenju, kot je asketsko, za en dan; v tem času posameznik ne uporablja hrane, pijače, orožja, nakita, dišav, odpove se spolnim odnosom in uporablja samo tri kose obleke podnevi in dva ponoči.

Prve tri izmed sedmih dopolnilnih zaobljub se imenujejo gunavrate in dvignejo vrednost glavnim zaobljubam, zadnje štiri – sikshavrate – posameznika pripravijo na disciplino za morebitno asketsko življenje (Langley 1991, 218; Sangave 2001b; Jain 2003, 5. pogl.).

Življenje laika je razdeljeno na enajst stopenj ali pratim, ki sestavljajo serijo dolžnosti in obredov, skozi katere posameznik postopoma doseže vrh – najvišjo stopnjo duhovnosti kot laik. Stopnje se začnejo s popolno, bistroumno in premišljeno vero v džainizem ter izpolnjevanjem dvanajstih zaobljub (anuvrate, gunavrate in siksavrate). Nadalje skozi stopnje prakticira samayiko, ki sestoji iz rednega osemindeset minutnega čaščenja trikrat dnevno (čaščenje pomeni premišljevanje in očiščevanje posameznika idej in čustev). Pomembna stopnja je postenje na štirinajst dni v vsakem lunarnem mesecu, v tem času mora preučevati džainistične tekste, opravljati meditacijo in prisostvovati religijskim razpravam (Sangave 2001, 70). Za napredovanje po stopnjah je pomembno tudi prehranjevanje, osnovne omejitve hrane vključujejo meso, alkohol, med in smokve. Poleg tega ne smejo jesti nekuhano ali premalo kuhano zelenjavo, takšno hrano ne smejo ponuditi niti drugim, prepovedano je tudi obedovanje po sončnem zahodu. Vse to z namenom spoštovanja ahimse oziroma preprečevanja škodovanju drugim (Jaini 1998, 167).

Posameznik mora praktcirati popoln celibat, ohranjati spolno čistost, zavračati spolne želje ter se odpovedati vsem aktivnostim, s katerimi se preživlja, saj se tako izogne škodovanju živim bitjem. Na poti k višji stopnji se odpove vsem oblikam navezanosti, med njimi tudi posvetnemu lastništvu zemlje, hiše, srebra, zlata, goveda, oblačil in služabnikov. Če je starš, svoje premoženje razdeli med otroke. Posameznik tako napreduje proti asketizmu ter na zadnji stopnji zapusti domovanje ter sledi pravilom za askete. Pratime tako ponazarjajo stopnjo etičnega napredka v življenju laika (Sangave 2001, 71–3).

3.3 Etična načela asketov

V džainizmu so moški asketi imenovani muni, kar je izpeljanka iz besede »man« in pomeni misliti, molčati, ženske asketinje pa so običajno imenovane sadhvi, izraz pomeni »dobro«, pripadnice digambarcev pa so imenovane aryika ali plemenite. V zahodni literaturi so asketi poimenovani z znanima izrazoma menihi in redovnice, ki sta značilna za katolicizem. Vendar se meništvo katolicizma in džainizma močno razlikuje. Katoliško meništvo običajno pomeni zaprt in preudaren način življenja v samostanu, medtem ko džainistični menihi in nune živijo brezdomno življenje, beraško tavajo, občasno pa tavanje prekinejo z obdobjem bivanja v bližini laične skupnosti (Dundas 2002, 152).

Kot že omenjeno, imajo asketi enaka pravila obnašanja kot laiki, le da jih ti praktcirajo popolno in bolj strogo. Tudi poimenovanje zaobljub se sklada s praktciranjem, saj se glavne zaobljube laikov imenujejo anuvrate ali majhne zaobljube, iste zaobljube pa asketi imenujejo mahavrate ali velike zaobljube. Asket mora tako posedovati in praktcirati osemindvajset osnovnih kvalit. Te sestavljajo *velike zaobljube*: 1) ahimsa ali nenasilje, 2) satya ali resnicoljubnost, 3) astheya ali odpoved kraje, 4) brahmacharya ali čistost telesa in misli, 5) aparigraha ali nenavezanost na posvetne dobrine in njihovo omejevanje, pet *samitis* ali *velikih skrb*: 6) previdnost pri hoji, 7) previdnost pri govorjenju, 8) previdnost pri prejemanju miloščine, 9) previdnost pri ohranjanju stvari na tleh ali dvigovanju letih, 10) previdnost pri odločitvah o mestu za opravljanje osnovnih potreb. Asket mora imeti nadzor nad petimi *čuti* 11) dotika, 12) okusa, 13) vonja, 14) vida in 15) sluha ter upoštevati šest bistvenih dolžnosti: 16) obžalovanje, 17) odrekanje, 18)

priznanje, 19) pokoro, 20) nenavezanost na telo in 21) preišljevanje ob določenih urah dneva. Spoštovati mora tudi *sedem obredov* ali *obrednih dejanj*: 22) periodično odstranjevanje las z lastnimi rokami, 23) goloto, 24) neumivanje, 25) neumivanje zob, 26) obedovaje stoje, 27) obedovanje le enkrat na dan in 28) spanje na golih tleh. Brezbrižnost je največji sovražnik asketov, zato je asket pri prakticiranju izjemno previden ter v primeru, da krši katero izmed osemindvajsetih kvalit, pristopi k učitelju in prizna kršitev (Tukol 1980, 257; Sangave 2001, 79).

Za asketa ni dovolj le, da ne poškoduje mobilno ali nemobilno živo bitje, ampak mora zaobljube spoštovati v mislih, govoru in dejanjih, s tem zagotovi najvišjo možno stopnjo previdnosti in skrbi v njegovih gibih, mislih, hrani in pijači. Spoštovanje zaobljube resnicoljubnosti mu omogoča osvobojenost od jeze, pohlepa, strahu in zmote, tako je vse, kar izreče, brez kakršne koli nečistosti. Odpoved kraji ne predpisuje le pravila, ki ne dovoljuje vzeti, kar ni podarjeno, ampak asketa vodi k omejevanju prosjačenja za hrano ter sprejemanju hrane in pijače v manjših količinah, kot jih potrebuje. Zaobljuba čistosti ne zapoveduje le odsotnosti spolnih odnosov, asket ne sme misliti o spolnih odnosih, imeti poželenja ali sprejeti hrane, ki bi spodbujala misli o spolnih odnosih in poželenju, niti ne sme misliti o pripadnikih nasprotnega spola. Zaobljuba nenavezanosti se ne nanaša samo na zunanje objekte in lastništvo, ampak tudi na nenavezanost na telo. Uničiti mora vsa poželenja, telesu posvečati čim manj pozornosti ter nanj gledati kot na sredstvo za prakticiranje in uresničitev treh draguljev. Tudi do knjige, šopa pavovega perja in posode za vodo, edinih stvari, ki jih lahko poseduje, ne sme čutiti navezanosti (Tukol 1980, 258).

3.3.1 Sallekhana: postenje do smrti

Najbolj sporen element asketskega življenja je prakticiranje stradanja do smrti, ki ga uporabljajo nekateri džainistični menihi in nune, zelo redko pa laiki, štet je za končno dejanje ahimse in aparigrahe. Weber (v Bennion 1992, 56) pravi, da tisti, ki se izstrada do smrti, doseže najvišjo stopnjo svetosti².

Džainisti tega dejanja ne dojemajo kot samomor, saj ni dejanje obupa ali jeze, tudi storjeno je lahko le z dovoljenjem posameznikovega duhovnega učitelja. Dolžnost

---

² He who hungers himself to death, attains the highest degree of holiness.

duhovnega učitelja je zagotavljanje, da ima posameznik čiste namene, to pomeni, da želi prakticirati sallekhano zaradi pristnega občutka nenavezanosti na telo in iz sočutja do vseh živih bitij, ki jih s prenehanjem uporabljanja stvari, hranjenja in dihanja reši (Dundas 2002, 180). Takšna smrt je videna kot možnost napredka duše na njeni poti do osvoboditve in je možna le za posameznike, ki so izpopolnili svoje sočutje ter svojo modrost do te mere, da bi raje umrli, kot pa povzročili bolečino ali smrt celo najmanjšim bitjem. Precej znana je zgodba o menihu Samantabhadi iz šestnajstega stoletja, ki od duhovnega učitelja ni dobil dovoljenja za prakticiranje sallekhane, ker je želel končati svoje življenje zaradi gobavosti. Duhovni učitelj ga je zavrnil, ker njegov motiv ni bil sočutna nenavezanost, ampak želja po končanem neugodju zaradi njegove bolezni. Šele potem, ko je veliko časa meditiral in sprejel svoje fizično stanje z ravnodušnostjo, je dobil dovoljenje za sallekhano. Pomembno je omeniti, da je prakticiranje sallekhane najbolj redka in radikalna praksa v džainizmu (Long 2009, 110).

3.4 Vsakdanje življenje

Popolno izogibanje nenasilju je za laike nemogoče, zato so džainistični učitelji uvedli razlikovanje med samkalpaja-himso, ki vključuje dejanja z namernim in naklepnim nasiljem, ter arambhaja-himso, ta vključuje dejanja, storjena slučajno ali kot posledica sprejemljivega poklica. Posameznik, ki stori umor, zagreši samkalpajo-himso, kirurg, ki med operacijo povzroča bolečino ali pacient celo umre, pa je kriv le arambhaje-himse. Džainisti naj bi tako izbirali poklice, ki vsebujejo čim manj nasilja. Da zmanjšajo možnost celo arambhaje-himse, ne bi smeli izbrati poklica lovca ali ribiča. Nasilje kmeta, ki ga stori med obdelovanjem zemlje in opravljanjem svojega dela, je nenamerno, tako je poklic kmeta sprejemljiv (Jaini 1998, 171-2). Poklici, ki so spoštovani s strani džainističnih učiteljev, so upravljanje, pisanje, kmetovanje, ukvarjanje z umetnostjo, trgovanje in določene obrtne dejavnosti. Izrecno pa je prepovedano oglarjenje, trgovanje z lesom, kopanje, oranje, kamnoseštvo, trgovanje z živalskimi proizvodi, trgovanje z voskom, proizvodnja in prodajanje alkohola, trgovanje s sužnji ali živalmi, ukvarjanje s proizvodnjo in prodajo orožja ali strupov, požiganje polj za kmetijsko proizvodnjo, odvajanje vode za sajenje rastlin ter vzreja nevarnih živali. Spoštovanje zaobljube o nenasilju oziroma skrb za čim manjše

nenamerno nasilje postane pomembno, kadar kastna dolžnost zahteva nasilno dejanje (kasta vojščakov) in je dežela vključena v vojno stanje. Ubijanje v samoobrambi ali med obrambo v vojni ni šteto za naklepno dejanje, ampak za dejanje, storjeno v nasprotovanju (Dundas 2002, 191).

Človekoljuben pristop k živim bitjem je posledica spoštovanja zaobljube o nenavezanosti na posvetne dobrine in njihovem omejevanju (aparigraha). Kopičenje potrebnih stvari v velikih količinah, začudenje ob blaginji drugih in prekomeren pohlep so oblike posvetne navezanosti. Zaobljuba k nenavezanosti pa omeji posvetno posest glede na potrebe posameznika in je pomembna pri preprečevanju kopičenja kapitala posameznika. Laik naj bi presežek zaslužka podaril organizacijam, ki se ukvarjajo z dobrotelnimi dejanji, kot so dajanje hrane revnim, pomoč ljudem, ki živijo v stiski, oskrba z zdravili ter širjenje znanja, prav tako nudijo pomoč nemočnim in bolnim pticam ter živalim. S pomočjo džainistov so zgrajeni centri za pomoč revnim ljudem, ambulante, kjer nudijo brezplačna zdravila za bolne, poleg tega pa imajo džainisti vodilno vlogo pri širjenju izobrazbe med ljudmi (Sangave 2001, 157). Zaobljuba k nenavezanosti tako oblikuje pravo lestvico vrednot ter oblikuje pravo mero lastnine posameznika. V skladu z zaobljubo naj posameznik ne bi imel prevelike navezanosti na svojo lastnino in se uprl skušnjavam, saj uči, da ima posameznik samoomejitve pri užitkih ter čuti odtujenost do nepotrebnih stvari in izobilja.

Laiki se, kljub spoštovanju življenja vseh živih bitij, spoštovanju predpisane diete in ukvarjanju s poklici, kjer je ranljivost drugih čim manjša, v vsakdanjem življenju težko izognejo himsi, zato so pomembni njihovi motivi, ki morajo biti čisti. Džainistični industrialci ne razmišljajo o kršitvi ahimse v svojih tovarnah in delavnicah ali s prevozom svojih izdelkov in o svojem morebitnem mestu v proizvodnem procesu sicer prepovedane proizvodnje orožja (Laidlaw v Dundas 2002, 191).

4 ZAKLJUČEK

Tudi džainizem je, tako kot druge azijske religije, doživel mnogo sprememb ter prilagoditev zaradi pronicanja zahodnih idej ter migracij pripadnikov. Po ocenah živi zunaj Indije približno 100.000 džainistov, predvsem v Veliki Britaniji, Afriki, Severni Ameriki in v drugih delih Azije, kjer imajo tretje generacije priseljencev malo ali celo nič stikov z domačo deželo, vendar se kljub temu imajo za pripadnike džainizma (Dundas 2002, 271). Posledica je razlikovanje v prakticiranju džainističnih načel, zato je delitev današnjih džainistov na ortodoksne in neortodoksne primerna. Ortodoksni džainisti so tradicionalni pripadniki religije v Indiji, ki prakticirajo obrede, recitirajo molitve, opravljajo meditacijo, popolnoma sprejemajo avtoriteto Mahavire ter njegove nauke in se dosledno držijo etičnih načel; pogosto so za ortodoksne džainiste šteti starejši pripadniki. Neortodoksni se predstavljajo kot moderni ter napredni, s poudarkom na tistih vidikih džainizma, ki so znanstveni in racionalni ter so tako prilagojeni zahodnemu mišljenju. Neortodoksni pripadniki spoštujejo idejo nenasilja, so vegetarijanci, prakticirajo meditacijo, zavračajo pa obredje (Dundas 2002, 273).

Asketizem je džainistom omogočil ekonomsko rast, saj se v skladu z etičnimi načeli lahko ukvarjajo s poslovanjem in bančništvom, prepovedano pa je kopičenje bogastva, namreč ugodje in razkošno življenje sta za džainiste tabu. Presežek zaslužka tako reinvestirajo ali darujejo organizacijam za pomoč ljudem in živalim. Razlog, da so džainistični laiki predvsem trgovci, leži v njihovem etičnem sistemu. Za džainiste je ubijanje prepovedano, kar jim onemogoča ukvarjanje z mnogimi poklici, trgovina pa je naravno tržišče za njihove dejavnosti. Mnogi v spoštovanju ahimse vidijo samo negativne učinke, izogibanje nasilju nad živimi bitji različnih kategorij, pozabljajo pa, da je posledica ahimse tudi povečevanje blaginje vseh živih bitij. Džainisti naj bi delovali z dobrimi nameni o blaginji drugih, imeli aktivno zanimanje za dobro počutje pomoči potrebnim in sprejeli ukrepe, da izboljšajo slabe pogoje nekaterih živih bitij, vključno z živalmi in ljudmi. Spodbuda k izboljševanju socialne blaginje je koristen in omembe vreden prispevek džainizma k indijski kulturi.

Razlike v prakticanju etičnih načel asketov in laikov se vidijo v vsakdanjem življenju, ki je povsem različen. Asketi se držijo strogega asketizma v osami, kjer se najbolj predani izstradajo tudi do smrti, medtem ko so laiki omejeni pri izbiri poklicev ter vsakdanji prehrani. Pri primerjanju resničnega življenja džainistov z doktrinarnimi etičnimi načeli se poraja vprašanje, ali ni resnično življenje džainistov v resnici licemersko? Džainistični poslovnež, ki se finančno okoristi z delom drugim, ki morda vključuje nasilje, in džainistični asket, ki preživi le od radodarnosti laične skupnosti, na neki stopnji naredi nasilno dejanje, da lahko podpira asketa na njegovi poti do osvoboditve, vsaj posredno delujeta nasilno.

5 LITERATURA

1. Bennion, Lowell L. 1992. The Business Ethic of the World Religions and the Spirit of Capitalism. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 6 (1): 39–73.
2. Bhargava, Dayanand. 1968. *Jaina Ethics*. Delhi: Motilal Barnasidas.
3. Chapple, Christopher Key. 2001. The Living Cosmos of Jainism: A Traditional Science Grounded in Environmental Ethics. *Daedalus* 130 (4): 207–224.
4. --- 2006. *Jainism and Ecology: Nonviolence in the Web of Life*. Delhi: Motilal Banarsidass.
5. --- 2011. *Jainism, Life, and Enviromental Ethics*. Dostopno prek: http://www.journeyoftheuniverse.org/storage/Chapple_Jiva.pdf (9. julij 2013).
6. Cort, John E. 2001. *Jains in the World: Religious Values and Ideology in India*. Oxford: Oxford University Press.
7. Dundas, Paul. 2002. *The Jains*. London: Routledge.
8. Einstein, Albert. 1949. *Citat.* Dostopno prek: <http://www.quoteworld.org/quotes/4220> (9.julij 2013).
9. Eliade, Mircea. *Zgodovina religioznih verovanj in idej II: Od Gotame Buddhe do zmagoslavja krščanstva*. Ljubljana: DZS.
10. Jain, Shanti Lal. 2003. *ABC of Jainism*. India: Jaipur Printers P. Dostopno prek: http://library.jain.org/4.books/ABC_of_Jainism.pdf (9. julij 2013).
11. Jain, Sneh Rani in Rudi Jansma. 2006. *Introduction to Jainism*. Jaipur: Prakrit Bharti Academy.
12. Jaini, Padmanabh S. 1998. *The Jaina Path of Purification*. Delhi: Motilal Banarsidass.
13. Kant, Immanuel. 1993. *Kritika praktičnega uma*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
14. Kendra, Vyajti Vikas. 2003. *Timeless wisdom: the Book of all Religions: excerpts of scripture from major world religions*. Bangalore: Elegant Printing Works.

15. Langley, Myrtle S. 1991. Spoštovanje vsega živega: džainizem. V *Velika verstva sveta*, 211–220. Koper: Ognjišče.
16. Long, Jeffery D. 2009. *Jainism: An Introduction*. London: I. B. Tauris.
17. Markič, Olga in Janez Bregant, ur. 2007. *Narava mentalnih pojavov*. Maribor: Aristej.
18. Mehta, Mohan Lal. 1954. *Outlines of Jaina Philosophy. The essentials of Jaina Ontology Epistemology and Ethics*. India: The Jain Mission Society.
19. Sangave, Vilas A. 2001a. *Aspects of Jaina Religion*. New Delhi: Bharatiya Jnanpith.
20. --- 2001b. *The Jaina Path of Ahimsa*. Solapur: Bhagawan Mahavir Research Centre. Dostopno prek: <http://www.jainworld.com/pdf/ahimsa.pdf> (9. julij 2013).
21. Sethia, Tara, ur. 2004. *Ahimsa, Anekanta and Jainism*. Delhi: Motilal Banarsidass.
22. Shah, Nagin J. 1998. *Jaina Philosophy and Religion*. Delhi: Motilal Banarsidass.
23. Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
24. Tokarev, Sergej Aleksandrovič. 1974. *Vera v zgodovini narodov sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
25. Tukul, T. K. 1980. *Compendium of Jainism*. Dharwad: Prasaranga Karntak University.